

מעדני שבת

פרשת חיי שרה תשפ"ד

גליון שע"ג

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

אין משיחין בסעודה

חיוב לומר דברי תורה בסעודה

המ"ב שם ממשיך וכתב ומצוה על כל אדם ללמוד תורה על שלחנו כי שנינו במשנה (אבות ג' ג') שכל שלחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים. וכתב בשל"ה דילמוד משנה או הלכה או אגדה או ספרי מוסר ואינו יוצא במה שמברך בהמ"ז. ועכ"פ יאמר איזה מזמור וטוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור ה' רועי לא אחסר דהוא ד"ת ותפלה על מזונותיו.

הערוך השולחן כתב שבדיעבד יוצא במה שאומרים על נהרות בבל קודם ברהמ"ז ובשבת וי"ט ור"ח אומרים שיר המעלות בשוב וגו' אבל לכתחילה יש ללמוד ד"ת ממש. וסיום דברי המשנה שם אבל שלשה (וה"ה אחד) שאכלו על שלחן ואמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו משלחנו של מקום שנאמר 'וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

פלא יועץ (ערוך אכילה) כתב צריך לזהר לומר דברי תורה על השולחן, וכשהוא בחברת בני אדם אם בר הכי הוא פיו יגה חכמות לזכות עצמו ואחרים עמו, ואי לאו בר הכי או דלא מסתייעא ליה מלתא על כל פנים הוא ילמוד בינו לבין עצמו איזו משנה השגורה בפיו כגון כל ישראל או רבי חנניא וכדומה כל המרבה ה"ז משובח. ובכף החיים (קנ"ז אות טז) הביא מה שכתב במגיד מישרים (פרשת בהר) שאם יהרהר במשניות בשעת אכילה תחשב אכילתו ושתייתו כקרבנות ונסכים לפני הקב"ה.

חיוב לומר זמירות

המשנה ברורה (רפ"ט סק"ה) כתב בשם הרוקח אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה.

וכעין זה מבואר בגמ' (מגילה י"ב:) יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות אבל אומות העולם שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות. ובמדרש רבה (שיה"ש פ"ח) כשישראל אוכלין ושותין ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, הוא מקשיב לקולן ומתרצה, ובזוה"ק (פ' עקב רע"ב ב) ובשבת בכל מילוי צריך לאתוספא מחול על הקודש וכו' וצריכין לאתערא שירה וחדוה לפתורא.

בספר חרדים (עשה א') כשהוא מאריך במצות אהבת ה' הוא כתב דרך החושק לשורר וכיון שאהבת יוצרנו נפלאה האוהב אותו בלב שלם ישיר לפניו יתב' כאשר שרו משה ובני ישראל ומרים ודבורה ויהושע ובני קרח ודוד ושלמה ברוח הקודש, כדכתיב שירו לו זמרו לו.

הפסקי תשובות מביא בשם כמה ספרים שקבלה בידינו שכל הזמירות והפיוטים שנתפשטו בישראל כולן ברוח הקודש נאמרו, ויש לזמרון בדרך כבוד וביראת שמים, וסגולתן להמתיק הדינים ולהשפיע רחמים וחסדים, ואין לתלמידי חכמים לחשוש לביטול תורה ע"י האריכות בזמירות ותשבחות, כי על ידם ישיג דרגות באמונה ודביקות בהש"ת, ויבוא לידי תשובה ואהבת ה', ותכלית תורה תשובה ומעשים טובים.

בשו"ת שיח יצחק (סי' קנט) כתב בשם ספר חסידים (סי' רע"א) ומצוה שישיש וירנן תשבחות בשבת שנאמר 'מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה', ומביא לקוטי חבר בן חיים ששרו על שולחן מרן החתם סופר כל הזמירות המסודרים בסידור לשבת, אחת מהנה לא נעדר.

כתיב (כד, לג) 'לא אוכל עד אם דברתי דברי' איתא בפסיקתא זוטרתא מיכן שאין משיחין בתוך הסעודה. וכן כתב הספורנו על הפסוק (כד, יט) 'ותכל להשקותו ותאמר' שהמתנה לדבר עד שיכלה לשתות כאמרם חז"ל אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט.

איתא בגמ' (תענית ה':) רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא, אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק לימא מר מילתא, אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, בתר דסעוד אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת, אמר ליה וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטייא וקברו קברייא, אמר ליה מקרא אני דורש.

התורה תמימה (ס"פ ויחי) מבאר שייכות מימרות אלו אהדדי, דלכאו' קשה הלשון אין משיחין בסעודה בלשון מפעיל דהוה ליה למימר אין מדברין בסעודה, אלא דמי שאוכל בסעודה יכול להזהר לדבר רק כשפיו ריקן מאוכל, והכא קאמר לאסור לאחר לדבר עם מי שאוכל, וטעמא דמילתא פן יאמר לו מילתא דתמיהה, ולא יוכל להתאפק ומיד יגיב בקושיא על הדבר, ויסתכן שיקדים קנה לושט, וזהו לשון משיחין לשון מפעיל. ודוגמא לדבר נתן שאמר לו המימרא המופלאה הזאת יעקב אבינו לא מת, וכמובן מיד נייער את חציו כנגדו ותמה וכי בכדי חנטוה וכו'.

הבן יהוידע כתב שודאי ידע רב נחמן ענין זה שאין מסיחין בסעודה אבל חשב שבדברי תורה אין חשש, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. והשיב לו רבי יצחק שהיות והטעם הוא משום סכנה, יש לחשוש משום מראית העין, שעלול להיות אדם שיראהו מרחוק שמשח בסעודתו, ואינו יודע שהוא עוסק בדברי תורה, ויבוא אותו אדם לידי סכנה.

ומה שר' יצחק ענה לו בתוך הסעודה 'הכי אמר ר"י אין מסיחין בשעת הסעודה', ולא שתק מלאומרו עד שיגמור כל הסעודה, אין זה אלא מפני שבא לאפרושי מסכנתא.

וכן נפסק בשו"ע (או"ח ק"ע) אין משיחין בסעודה, שמא יקדים קנה לושט ואפי' מי שנתעטש בסעודה אסור לומר לו אסותא. המ"ב כתב אפי' בדברי תורה, ודוקא בשעת אכילה גופא ומשום סכנה אבל בין תבשיל לתבשיל מותר.

השערי תשובה שם כתב בשם א"ר בשם הפרישה דהאידינא שאין חוששין לזה לפי שאין החשש רק מחמת שהיה דרכם לאכול בהסיבה. וכתב דלפ"ז בליל פסח שהאכילה בהסיבה יש לזהר בזה. ותמה על זה דמשמע בגמ' דבהסיבת שמאל אין חשש שמא יקדים קנה לושט והרי הסיבה שלהם של שמאל היו ומוכרח שמ"מ יש חשש כשמדבר משום שהקול יוצא דרך הקנה ונפתח השפוי כובע ע"י הדבור א"כ ה"ה בישיבה, וצ"ל שמה שלא מקפידין היום הוא משום דהאידינא דדשו בה רבים ושומר פתאים ה', ולפ"ז אין לחלק בין לילי פסחים לשאר השנה לענין זה.

הערוך השולחן כתב אולי סוברים שהאיסור הוא דוקא בעניין ארוך כמו שאלה בד"ת דשאלה בד"ת אתי לאמשוכי בדברים הרבה אבל להשיב איזה מילים לית לן בה דאולי ע"י זה לא נפתח פי הקנה ולכן מדברים היום באמצע האכילה מעט, אכן קשה כי הרי השו"ע אוסר אפי' לומר אסותא הרי דאפילו מלה אחת אין לדבר באמצע אכילה.

כתיב (כד, טו) 'ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת', המשך חכמה תמה שלפי דרכי הלשון הוה ליה למכתב 'ויהיה טרם כלה הוא לדבר'. ומפרש בפשטות נראה שהבקשה של אליעזר היא הסיבה, ומה שרבקה יוצאת וכדה על שכמה הוא המסובב. אולם האמת לא כן, אלא כיון שהקב"ה רצה להראות שרבקה בת זוגו של יצחק לכן שם הדברים בפי אליעזר שיעשה נסיון בהשקיית מים וידע מזה שרבקה בת זוגו. ואם כן יציאת רבקה היא הסיבה, והמסובב הוא שידבר זה אליעזר, וזה שאמר 'ויהי' מה הוא שהיה, שהוא טרם כלה לדבר', היינו, שדיבורו היה מהקב"ה.

כתיב (כד, יז) 'וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאני נא מעט מים מכדך', רש"י מפרש לפי שראה שעלו המים לקראתה. בספר סידורו של שבת (חלק א שורש א ענף ד עלה יא) כתב שהרבה נסים שנעשו לרבקה העלים הקרא מהסיפור ורמזו בלשונו דרך רמז שיהא נשמע מרמז הכתובים כגון הנס הנ"ל וכן מה דכתיב (כד, סז) 'ויבאה יצחק האהלה שרה אמו' ורש"י מפרש שנעשו לה הנסים שהיו אצל שרה שהיה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל, ואילו העשיות ואהבת רדיפת החסד סיפר הקרא באורך. והטעם הוא כי הנסים הנעשה לה בצדקתה ע"י בחינתה ודרגתה הגדולה אין לנו ללמוד ממנה צורך עבודת ה' איך לעבוד את הקב"ה בזה, שנהיה גם אנחנו עושין כעשייתה לכן קיצר בזה הקרא, אכן העשיות חסד שממנה נוכל ללמוד דרך עבודת ה', איך לאחוז במדת החסד הגדול ולהתנהג עם העני כשכבר בא לנגדו להוסיף על שאלתו מצד מדת הטוב והעין יפה בזה האריך הפסוק.

כתיב (כד, כב) 'ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם', רש"י מפרש בקע משקלו רומז לשקלים, ושני צמידים עשרה זהב המה ב' לוחות עם עשרת הדברות. החתם סופר בתורת משה מפרש כיון שראה בה גמילות חסדים לכן צירף לה תורה שהם עשרת הדברות, וגם עבודה שמהשקלים מביאים קרבנות ציבור, ורמז לה שתהא משולשת תורה ועבודה וגמילות חסדים.

הכלי יקר מפרש שצפה ברוח הקודש שעתידין הלוחות להשתבר על ידי ששלטה בלוחות ראשונות עין הרע לפי שניתנו בפומבי ובקולי קולות, ואולי נותני עין הרע בלוחות יענשו מדה כנגד מדה והיינו בעין הרע, על כן רמז לה השקלים המגינים בעד עין הרע. ולפי שאליעזר בדק את רבקה אם היא בעלת עין טובה ומצאה כן, על כן נתן לה הבקע המכפר על עין הרע ומגין עליו, כי כל בעל עין יפה ניצול מעין הרע, וראיה מיוסף שהיה בעל עין יפה ונתברך בברכת בן פורת עלי עין, קרי ביה עולי עין, שהם עולים למעלה מן העין, דלא שלטה עינא בישא בכל מי שבא מזרעו של יוסף, וכן רבקה בזכות שהיתה בעלת עין טובה תזכה למצות השקלים שבאים להציל מן עין הרע בשעת המספר.

כתיב (כה, יד) 'ומשמע ודומה ומשא חדד ותימא יטור נפיש וקדמה'. בספר פני דוד לבעל החיד"א כתב שהאמרי נועם מפרש שהפסוק בא לומר ברמז: השומע שחבירו מחרפו, ודומם ומשא שסובל כל מה שאומר לו, חדד יתחדד בתורה, ותימא יאמר בה טעמים, יטור נפיש ישמור המצות שנתנו מקדם.

ובזה אפשר לפרש נוסח התפילה שאנו אומרים 'אלקי נצור לשוני מרע ולמקללי נפשי תדום' דהיינו משמע ודומה, 'ונפשי כעפר לכל תהיה' והיינו ומשא שסובל הכל כעפר שסובלת כל הדורס בה, 'פתח לבי בתורתך' היינו חדד ותימא, 'ואחרי מצותיך תרדוף נפשי' היינו יטור נפיש ודוק.